

Keuzebegeleiding als topprioriteit?

De economen van het ROA (Universiteit Maastricht) houden regelmatig enquêtes onder gediplomeerden uit het secundair en tertiair onderwijs. Sinds 2007 wordt tevens onderzoek gedaan onder jongeren die hun opleiding zonder diploma hebben verlaten: waarom zijn ze gestopt en wat zijn ze vervolgens gaan doen? Het onderzoek wordt gefinancierd door de ministeries van Onderwijs, Landbouw en Sociale Zaken. De opdrachtgevers zijn vooral geïnteresseerd in de voortijdige schoolverlaters: hoe kunnen we bevorderen dat jongeren minimaal het diploma MBO-2, HAVO of VWO halen? Onlangs publiceerde het ROA de onderzoeksbevindingen.¹ Verbetering van de keuzebegeleiding verdient de hoogste prioriteit, aldus de projectleider.² Is dat een empirisch gefundeerde conclusie?

In de enquête is aan 1600 jongeren gevraagd wat voor hen de belangrijkste reden is geweest om te stoppen met hun opleiding. Als antwoord werd gegeven (blz. 46-47):

- omdat ik een andere opleiding wilde gaan volgen (27%);
- omdat deze opleiding niet aan mijn verwachtingen voldeed (9%);
- omdat het niveau van deze opleiding te hoog was, te moeilijk, gezakt (4%);
- omdat ik werken leuker vond (dan deze opleiding te blijven volgen) (10%);

De onderzoekers concluderen uit deze cijfers dat 50% van de respondenten uit hun opleiding is afgehaakt vanwege een verkeerde opleidings- of schoolkeuze. Er zijn allerlei andere interpretaties denkbaar, bv. dat de kwaliteit van de opleiding onder de maat was of dat de opleiding onvoldoende tegemoet kwam aan de behoeften van de betrokkene, maar daar gaan de onderzoekers aan voorbij.

Elders in het rapport (blz. 66) concentreren de onderzoekers zich op de zgn. voortijdige schoolverlaters. Het gaat daarbij dus om de respondenten die hun schoolloopbaan hebben beëindigd voordat ze een arbeidsmarktqualificatie (minimaal MBO-2, HAVO of VWO) hadden behaald. De onderzoekers stellen dat een verkeerde opleidings- of schoolkeuze bij 20% van hen de belangrijkste oorzaak was. Deze geënquêteerden noemden namelijk als belangrijkste reden om te stoppen met hun aanvankelijk gekozen opleiding:

- omdat ik een andere opleiding wilde gaan volgen (10%);
- omdat deze opleiding niet aan mijn verwachtingen voldeed (10%).

Volgens de veldtheorie van Kurt Lewin kan je uit deze cijfers alleen maar concluderen dat ze zijn afgehaakt omdat de aantrekkingskracht van andere opleidingen *op dat moment* relatief groot was of omdat de aantrekkingskracht van oorspronkelijk gekozen opleiding *op dat moment* relatief klein was of omdat de leerling *op dat moment* gedwongen werd die opleiding te staken. Maar daaruit mag je niet zonder meer concluderen dat hun oorspronkelijke opleidingskeuze suboptimaal is geweest.

Maar de onderzoekers zijn niet voor één gat te vangen. Een aantal respondenten heeft weliswaar het diploma VMBO of MBO-1 behaald, maar is desondanks afgehaakt voordat ze een arbeidsmarktqualificatie (MBO-2 of hoger) hadden verworven. Aan hen werd gevraagd waar dat door kwam. Sommigen gaven als belangrijkste reden (blz. 85, 88):

- omdat ik niet wist welke opleiding ik wilde gaan volgen, c.q. welke opleiding ik moest gaan volgen (30% van de jongeren met een VMBO-diploma en rond 7% van de jongeren met een diploma MBO-1).*

In het persbericht wordt hieruit geconcludeerd dat 30% van de bedoelde jongeren wel een vervolgopleiding had willen doen maar te weinig begeleiding had gekregen om een geschikte opleiding te kiezen.¹ Men vergeet dat dit percentage uitsluitend betrekking heeft op degenen met een VMBO-diploma en niet op de jongeren die een diploma MBO-1 op zak hadden. Maar erger is dat men voorbij gaat aan de mogelijkheid dat er, objectief gezien, voor hen geen geschikte vervolgopleidingen voorhanden waren: 'Ik zou werkelijk niet weten welke vervolgopleiding ik had moeten kiezen, gezien mijn (toenmalige) behoeften en mogelijkheden.'

'Aantal voortijdige schoolverlaters zal afnemen door goede keuzebegeleiding'. Zo luidt de kop van het persbericht. Maar in hun rapport dragen de onderzoekers geen gegevens aan die zo'n stellige conclusie rechtvaardigen. Betere keuzebegeleiding is geen slecht idee. Maar het is een *subjectieve* aanbeveling en de vraag rijst waarom andere aanbevelingen, van hetzelfde subjectieve kaliber, buiten beschouwing zijn gelaten. Bijvoorbeeld dat het aantal voortijdige schoolverlaters zal afnemen door:

* Wat ze precies hebben geantwoord is onbekend, omdat ook *eigen antwoordteksten* van respondenten zijn meegeteld.

- verbetering van de kwaliteit (en verkleining van de klassen) in het VMBO en MBO, zodanig dat iedere leerling optimale vorderingen kan boeken en zijn/haar talenten optimaal kan ontwikkelen;
- meer mogelijkheden om bij leerachterstanden een jaar langer in het basisonderwijs te blijven opdat leerlingen bij binnenkomst in het VMBO, wat de basisvaardigheden betreft, beslagen ten ijs komen;
- afschaffing van de beperkte verblijfsduur in het VMBO, zodat leerlingen een optimale basis kunnen leggen voor hun vervolgopleiding in het MBO;
- betere mogelijkheden om vanuit het VMBO naar de HAVO door te stromen;
- meer faciliteiten voor deeltijdonderwijs ten behoeve van leerlingen van zestien jaar en ouder;
- verhoging van de jeugdlonen, zodat jongeren die deeltijdarbeid verrichten meer tijd voor hun schoolwerk overhouden.

Maar volgens de ROA-onderzoekers moet de hoogste prioriteit gegeven worden aan verbetering van de keuzebegeleiding. Hoe kan het dat ze tot deze eenzijdige aanbeveling zijn gekomen? Ik kan drie mogelijke verklaringen bedenken:

(a) De ROA-onderzoekers zijn economen. Economen gaan ervan uit dat maatschappelijke processen kunnen worden verklaard door een vrijemarktmodel waarin alle partijen hun eigen belang nastreven. De aanbieders van producten en diensten concurreren met elkaar om elk zoveel mogelijk klanten te trekken. Leerlingen zullen een opleiding kiezen waaruit ze maximaal profijt kunnen trekken. Als ze daar geen diploma halen, hebben ze klaarblijkelijk de verkeerde opleiding gekozen. Door voorlichting en keuzebegeleiding wordt de markt transparanter gemaakt en zullen leerlingen optimale keuzebeslissingen nemen en verkeerde keuzes zo snel mogelijk herzien. De cruciale vraag is echter of de onderwijsmarkt voor leerplichtige jongeren aan de vooronderstellingen van het vrijemarktmodel beantwoordt: zijn onderwijsinstellingen bereid en in staat hun opleidingsaanbod af te stemmen op de vraag, en is er voor leerlingen voldoende keuzevrijheid om flexibel op de onderwijsmarkt te opereren?

(b) Het ROA is gespecialiseerd in beleidsgerichte research. Beleidsgerichte onderzoekers houden rekening met haalbaarheden. Het heeft weinig zin aanbevelingen te doen waarvan je bij voorbaat al weet dat ze in de bureaulade zullen verdwijnen. Wellicht heeft keuzebegeleiding volgens de ROA-onderzoekers de hoogste prioriteit, omdat alternatieve oplossingen naar hun taxatie buiten de budgettaire mogelijkheden van de opdrachtgevers liggen. De cruciale vraag is echter of beleidsgerichte onderzoekers die duurdere oplossingen dan onvermeld mogen laten. Het ROA is een universitair instituut met een eigen maatschappelijke verantwoordelijkheid. Als men de aanbevelingen uitsluitend op haalbaarheden binnen het huidige politieke krachtenveld afstemt, wordt het politieke en maatschappelijke debat ontkracht.

(c) De ROA-onderzoekers zijn afhankelijk van derdegeldstroomopdrachten. Ze verdienen hun geld met projecten voor externe opdrachtgevers, zoals overheidsinstanties en koepelorganisaties in het onderwijs. Het is dan niet zo tactisch aanbevelingen te doen die de opdrachtgevers onwelgevallig zijn. Om dat te voorkomen verzoekt men hen in een 'klankbordgroep' zitting te nemen (zie blz. ii van het rapport). In die setting kunnen de opdrachtgevers zich uitspreken voor goedkope oplossingen (keuzebegeleiding) en voor een problemdiagnose waarmee de 'schuld' in laatste instantie bij de leerling of student wordt gelegd (verkeerde opleidingskeuze). Maar de onderzoekers mogen hun wetenschappelijke gezag niet misbruiken om hun opdrachtgevers naar de mond te praten. Het is in strijd met de research-ethiek als ze zich zouden lenen voor een eenzijdige aanbeveling die door hun opdrachtgevers is ingefluisterd. De cruciale vraag is wat ze moeten doen als hun project in die richting wordt geduwd. De beste strategie is dat de onderzoekers hun project in dat geval trachten om te buigen tot een hypothesetoetsend onderzoek. De voorgedrukte aanbeveling wordt in de vorm van een hypothese gegoten, waarna de onderzoekers zich inspannen om die hypothese evenwichtig te toetsen. Het onderzoek zal dan uitmonden in twee rijtjes: in 't ene rijtje staan de argumenten die de hypothese ondersteunen, en in 't andere rijtje staan de contra-argumenten. Zodoende behouden de onderzoekers hun wetenschappelijke integriteit.

Wes Holleman
 weblog onderwijs 7-3-2009
<http://www.onderwijsethiek.nl>

¹ *Zonder diploma* (februari 2009). Rapport van het Researchcentrum voor Onderwijs en Arbeidsmarkt (ROA, Universiteit Maastricht). URL: http://www.roa.unimaas.nl/pdf%20publications/2009/ROA_R_2009_1.pdf, http://www.roa.unimaas.nl/persbericht/persbericht_zonderdiploma_mrt09.pdf.

² Gerard Reijn, *Vooraf foute schoolkeuze leidt tot afhaken* (De Volkskrant 4/3/2009). URL: <http://www.volkskrant.nl/binnenland/article1158786.ece/>.